

УДК 336:334.012.64

А. В. Попський,
здобувач ЛРІДУ НАДУ,
м. Львів

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО Й СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Розглянуто організаційно-правові засади становлення та функціонування малого й середнього бізнесу, що передбачають удосконалення процесу здійснення підприємництва в умовах євроінтеграційних прагнень України. Обґрунтовано необхідність державного втручання, що передбачене в українському законодавстві, проте неефективно реалізовується на практиці.

Ключові слова: малий та середній бізнес, підприємства, державне регулювання.

Формування середнього класу в Україні, здатного забезпечити ефективне функціонування підприємництва, сприятиме соціально-економічному розвитку держави. Проте на сьогодні сектор малого та середнього підприємництва, який традиційно найбільш поширений у розвинених європейських країнах, в Українській державі перебуває в нелегкому становищі. У зв'язку з цим одним із найважливіших завдань держави є підтримка малого та середнього підприємництва, тобто таке управління процесом його розвитку, яке б давало змогу підприємцям повноцінно діяти в ринкових умовах, здійснювати розширене відтворення, забезпечувати вітчизняного споживача достатнім обсягом товарів і послуг, а державну казну – надходженнями від результатів функціонування.

Можливості розвитку підприємств малого й середнього бізнесу зможуть сприяти розв'язанню економічних і соціальних проблем як окремих регіонів, так і країни в цілому. Саме в такому контексті провадили свої наукові дослідження такі українські вчені, як А. Базилюк, Г. Білоус, З. Ватаманюк, А. Гальчинський, Я. Жаліло, Ю. Клочко, Т. Кондратюк, В. Кредісов, К. Кривенко, О. Кужель, І. Кузнецов, Д. Ляпіа, В. Ляшенко, О. Мазур, Л. Мартинюк, А. Мельник, І. Михасюк, Ю. Палкін, Є. Панченко, С. Панчишин, Ю. Пахомов, А. Поручник, О. Пересада, Н. Прокопович, В. Савчук, Т. Смовженко, Л. Хмелевська, М. Чумаченко та ін.

Проте постійні зміни умов функціонування малих підприємств та упровадження нових підходів до здійснення державного управління зумовлюють існування багатьох невіршених питань стосовно вдосконалення організаційно-правового механізму розвитку сфери малого і середнього підприємництва. Невіршеність даного питання зумовила вибір теми, визначила актуальність та завдання статті.

Основною метою статті є роз'яснення причин гальмівних процесів у сфері малого та середнього бізнесу, обґрунтування потреби якісного державного регулювання діяльності підприємств та вдосконалення організаційно-правового механізму функціонування господарських суб'єктів у малому та середньому підприємстві.

На шляху до європейської інтеграції України на нинішній час залишається немало болючих моментів, що гальмують розвиток країни в заданому напрямі. Одним із таких моментів вважається занепад сфери малого та середнього підприємництва, що не сприяє інтеграції Української держави в європейське співтовариство, а навпаки – ставить щораз нові перепони для поступу та прогресивного розвитку.

У науковій літературі виділяють основні чинники, що стримують розвиток малого та середнього підприємництва в Україні, і до них, зокрема, можна віднести:

- недосконале та негнучке законодавство, що ускладнює формування та розвиток успішного підприємництва;
- високий рівень оподаткування, що обтяжує доходи підприємців і підвищує вірогідність банкрутства їхніх підприємств;
- стрімкий розвиток корупції, що перешкоджає діяльності підприємства та гальмує його розвиток;
- відсутність ефективних і недосконалих механізмів кредитування та страхування суб'єктів малого підприємництва;
- політична та економічна нестабільність, кризова ситуація, інфляція;
- низький освітній рівень та кваліфікація персоналу малих підприємств, відсутність соціальних гарантій [1].

Враховуючи причини гальмування розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, можна розглянути чинники, на основі яких буде розвиватися їхня діяльність (рисунок).

Чинники розвитку	
Внутрішні	Зовнішні
<ul style="list-style-type: none">– вміння управляти засобами фірми– знання, досвід і підприємливість керівництва– компетенції та вміння працівників– характер ринку і знання принципів його роботи– спроможність до упровадження нових технологій– величина капіталу– виробничі здібності– якість пропонованих виробів і/або послуг– конкурентоспроможність– еластичність– рентабельність продукції	<ul style="list-style-type: none">– юридичні умови, що стосуються започаткування і ведення господарської діяльності– темп зростання економіки країни– формування попиту і пропозиції на ринку– ринкова конкуренція– доступ до зовнішнього фінансування– регулювання фінансово-податкової системи– політика уряду щодо малого підприємництва– сфера державної фінансової та нефінансової підтримки– культура підприємництва

Рисунок. Чинники розвитку малих та середніх підприємств.

Джерело: складено на основі [2, с. 11]

Сфера малого та середнього бізнесу України вимагає на сьогоднішній день значних зусиль з боку держави в напрямі ефективного державного регулювання, що координується Законом України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” від 22 березня 2012 р. [3]. У ньому зазначено мету та основні напрями державної підтримки.

Метою державної підтримки малого підприємництва є (ст. 4):

- створення умов для покращання рівня економіки України;
- розширення ринку зайнятості;
- сприяння становленню малого підприємництва для забезпечення позитивних економічних процесів;
- підтримка вітчизняних виробників;
- забезпечення зайнятості населення.

Основними напрямками державної підтримки малого підприємництва є (ст. 5):

- формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;
- встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва;
- запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;
- фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва;
- залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних і регіональних потреб [Там само].

Відповідно до зазначених у названому Законі мети та напрямів здійснення державної політики і повинні здійснюватися основні заходи організаційно-правового характеру, що сприяли б результативному функціонуванню господарських суб'єктів у сфері малого та середнього бізнесу.

Організаційно-правові засади становлення та функціонування малого та середнього бізнесу передбачають існування системи елементів організаційного та правового впливу на процес здійснення підприємницької діяльності малими та середніми підприємствами, котра полягає в тісній взаємодії органів влади, громадських організацій, експертів та фахівців з приводу вдосконалення українського законодавства та приведення його у відповідність до європейських нормативно-правових актів, що стосуються реалізації підприємництва у сфері діяльності підприємств малого та середнього бізнесу.

Слід зазначити, що в реаліях сьогодення українське законодавство, на основі якого здійснюється процес функціонування малого та середнього підприємництва, потребує значних зусиль у напрямі його уніфікації та адаптації до європейської нормативно-правової бази. Тому вдосконалення організаційно-правових засад становлення та функціонування малого та середнього бізнесу повинне передбачати в першу чергу реалізацію таких дій, що мають ґрунтуватися на основних досягненнях з цього напрямку в країнах Європейського Союзу, для яких розвиток підприємництва в сфері малого та середнього бізнесу є пріоритетним.

Взагалі варто зазначити, що попри те, що в Україні загалом сформовано законодавчо-нормативну базу, яка забезпечує функціонування малих підприємств, у сфері їхнього державного фінансово-кредитного забезпечення залишаються невіршеними низка питань. Тому, на думку деяких науковців, існує необхідність створити узагальнювальний документ, що містив би законодавчу регламентацію питань щодо підтримки підприємництва, а також щодо функцій, відповідальності та мотивації окремих суб'єктів у процесі підтримки малого підприємництва, зокрема і фінансово-кредитної.

Таким документом може стати Кодекс підтримки малого підприємництва, у якому значне місце повинні посідати заходи фінансової підтримки. Загальна структура Кодексу підтримки малого підприємництва України має включати такі пункти, як загальні положення; державна фінансова підтримка малого підприємництва; інфраструктура малого підприємництва та контроль і відповідальність за порушення статей даного Кодексу. Зокрема, що стосується закріплення державної фінансово-кредитної підтримки, то вона повинна передбачати: програми фінансової підтримки малого підприємництва; ресурсне забезпечення діяльності малого підприємництва; систему пільг і гарантій з боку державних, регіональних і місцевих органів влади малому підприємству; бюджетне фінансування заходів підтримки малого підприємництва [4].

Поряд із покращенням законодавчої основи розвиток підприємництва потребує вдосконалення організаційних механізмів, серед яких неабияке значення мають ті, що забезпечують прямий вплив на економічне життя суб'єктів господарювання у сфері малого та середнього бізнесу. У першу чергу варто згадати про шляхи забезпечення достатнього фінансування підприємницьких структур. Зокрема, подальший розвиток малого і середнього підприємництва та ефективне виконання його функцій потребує суттєвих змін у забезпеченні доступу до фінансових ресурсів, зокрема кредитних, з огляду на значну нестачу його власних коштів. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку ефективних напрямів державної політики до розв'язання проблеми фінансово-кредитної підтримки малого та середнього підприємництва на загальнодержавному та регіональному рівнях та покращенню фінансового становища підприємств загалом.

Безумовно, тут не йдеться про прямі вкладення коштів з державного та місцевих бюджетів у статутні фонди або надання підприємствам бюджетних дотацій. Але стимулювання суб'єктів ринкової інфраструктури (банки, лізингові компанії, венчурні фонди, кредитні спілки тощо) мати справу з малими підприємствами, формування сприятливої податкової політики в державі, сприяння розвитку альтернативних схем фінансування, а також удосконалення законодавства, що регулює сферу надання фінансових послуг та форми співпраці малого та великого бізнесу, є, на наш погляд, пріоритетними напрямами державної політики підтримки малого підприємництва. Якщо підприємцям полегшити доступ до фінансових ресурсів, то режим функціонування їх якісно зміниться, і деякі завдання державної програми підтримки малого підприємництва вирішаться автоматично [5].

Сфера функціонування підприємств потребує не лише належного фінансового забезпечення, але й оптимальної податкової бази, яка б сприяла розвитку підприємницьких структур. Важливу роль при цьому повинні відігравати пільги, на основі яких провадиться підприємницька діяльність. Необхідно зазначити, що в Україні вже застосовувався пільговий режим оподаткування малих підприємств, але його вимушені були відмінити через масові зловживання у сфері використання пільг. Більшість зареєстрованих малих підприємств функціонували лише на термін дії пільг, після цього вони перереєструвалися під іншою назвою з правом знову отримувати податкові пільги. Така практика, на думку деяких науковців, дискредитувала ідею підтримки малих та середніх підприємств шляхом їхнього пільгового оподаткування [6].

Аналіз механізмів фінансово-кредитного сприяння розвитку суб'єктів малого підприємництва виявив неоднозначне ставлення з боку органів місцевого самоврядування в різних регіонах України. Зокрема, на сьогодні місцеві органи влади в окремих регіонах не визнають норми Закону України "Про державну підтримку малого підприємництва" в частині надання фінансово-кредитної допомоги малим підприємствам як обов'язкової до виконання. У зв'язку з цим, на думку науковців, визріла необхідність прийняття окремого Закону про фонди підтримки малого підприємництва (чи про фінансово-кредитну підтримку суб'єктів малого підприємництва в Україні), який чітко закріпив би правові засади механізмів фінансово-кредитного сприяння діяльності малих підприємств (зокрема, напрацьованих уже після прийняття нормативних актів, що визначають на сьогодні правові засади фінансово-кредитної підтримки підприємств малого бізнесу), а також закріпив би норму (квоту, наприклад, 1 % від бюджету розвитку області, міста, району тощо) фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого підприємництва, проекти яких є економічно ефективними та сприятимуть соціально-економічному розвитку регіону (розвиток депресивних районів, ефективних сільськогосподарських підприємств, створення нових робочих місць, розроблення/упровадження ресурсощадних технологій тощо) [7, с. 42–43].

Поряд із розглянутими напрямками державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу потрібно згадати ще низку інших, які, на думку науковців, також заслуговують на увагу. До них варто віднести:

- 1) забезпечення страхування кредитів малих підприємств;
- 2) надання фінансової підтримки інноваційної діяльності;
- 3) компенсацію витрат на інформаційне обслуговування;
- 4) компенсацію витрат на отримання патентів, захист авторських прав тощо;
- 5) розвиток бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів з метою зменшення накладних витрат малих підприємств;
- 6) посилення співпраці з міжнародними організаціями та фондами, що стимулюють розвиток малого та середнього бізнесу з боку як державних установ, так і державних регуляторних органів;
- 7) збільшення суми коштів, передбачених у державному бюджеті на компенсацію відсотків, сплачених малими та середніми підприємствами банкам за кредитами, отриманими на інвестиційну діяльність;
- 8) створення системи стимулів легітимації тіньових доходів.
- 9) посилення фінансової складової економічної безпеки вітчизняних підприємств сектора малого та середнього підприємництва за рахунок доповнення програм підтримки малого та середнього підприємництва розділом та заходами зі зміцнення його фінансової безпеки, а також активізації управлінських функцій регіональних та місцевих органів влади в напрямі формування безпечного підприємницького середовища [7, с. 44].

Тож, сфера малого та середнього підприємництва в сучасних умовах потребує значних зусиль з боку держави. Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України, потрібно відзначити, що прогресивний поступ потрібний у всіх галузях народного господарства, проте пріоритетом повинні бути ті господарські суб'єкти, що забезпечують населення робочими місцями, а економіку держави – необхідними

товарами та послугами. Світовий досвід показує, що малий та середній бізнес є ефективним рушієм прогресу в країні та тим локомотивом, який здатний рухати вперед цілу економічну систему держави.

Отже, підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що в реаліях сьогодення сфера малого і середнього підприємництва потребує державного регулювання, яке б спрямовувалося на забезпечення ефективного розвитку господарських суб'єктів малого та середнього бізнесу. У першу чергу слід забезпечити розвиток у напрямі вдосконалення організаційно-правового механізму функціонування малих та середніх підприємств, який передбачає уніфікацію українського законодавства та адаптацію його до європейських норм і стандартів. Важливу роль також повинні відігравати напрями покращення здійснення підприємницької діяльності суб'єктами малого і середнього бізнесу у сфері здійснення економічної активності.

Література:

1. Гордієнко Є. С. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні / Є. С. Гордієнко, А. О. Гордієнко, І. М. Сидоренко ; ДонНУЕТ // Dokument HTML. – Режим доступу : www.pdaa.com.ua/np/pdf3/13.pdf.
2. Śliwa J. Szanse rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw / J. Śliwa // Wynagrodzenia. – 2000. – № 1. – dodatek miesięczny № 1.
3. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4618-VI : [чинний] // ВВР України. – 2012. – № 22. – (Бібліотека офіційних видань). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
4. Гончарова В. Г. Механізми державної фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва / В. Г. Гончарова. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=254>.
5. Богун К. В. Організаційно-правове забезпечення фінансової інфраструктури малого підприємництва в Україні / К. В. Богун // Науковий вісн. Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право). – 2010. – № 1 (48). – С. 269–275.
6. Базилюк А. В. Фінансові важелі розвитку малого бізнесу / А. В. Базилюк // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 8. – С. 21.
7. Пріоритети підвищення ефективності транскордонного співробітництва та зміцнення конкурентоспроможності підприємництва західних регіонів України / Т. Г. Васильців, В. В. Борщевський, М. І. Флейчук та ін. ; за ред. Т.Г. Васильціва. – Львів : ЛФ НІСД, 2010. – С. 42–44.

Popskiy A. V. Organizational and legal basis of formation and small and medium enterprises.

The article deals with the organizational and legal bases of formation and functioning of small and medium businesses, which include the improvement of the implementation of the enterprise in the conditions of Ukraine's European aspirations. Used necessity of intervention, which is provided in the Ukrainian legislation, however ineffectively implemented.

Key words: small and medium businesses, enterprises, government regulation.

Надійшла до редколегії 22.12.2015 р.